

Miłosz Zieliński

dr inż. arch.

Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Katedra Architektury Krajobrazu

ORCID: 0000-0002-6476-3088

Interpretacja „idei piękna miasta” na przykładzie odnowy dzielnicy El Raval w Barcelonie¹

Interpretation of the „idea of the beauty of the city” on the example of the renewal of the El Raval district in Barcelona

Streszczenie

Podczas swoich rozważań nad miastem jako bodaj najważniejszym kulturowym osiągnięciem ludzkości, profesor Wojciech Kosiński dowodził, że idei „piękna miasta” nie należy rozpatrywać jedynie w perspektywie estetycznej, ale znacznie szerzej, a przynajmniej w ujęciu estetyczno-etycznym. W artykule przypomniano koncepcję „piękna miasta” rozumianego jako miasto dobre i zobrazowano jego cechy na przykładzie barcelońskiej dzielnicy El Raval.

Słowa kluczowe: estetyka, etyka, piękno miasta, El Raval

Abstract

During his considerations on city as maybe the most important cultural achievement of humanity Professor Wojciech Kosiński was proving, that concept „beauty of the city” should not be considered just from an aesthetic perspective, but much wider, or at least in aesthetic and ethical terms. The paper recalls the concept of beauty of the city understood as beautiful and good (at the same time) city and illustrates it's features on the example of El Raval district in Barcelona.

Key words: aesthetic, ethic, the beauty of the city, El Raval

¹ Niniejszy artykuł dedykuję pamięci profesora Wojciecha Kosińskiego, mego mentora, który zawsze inspirował i motywował.

Wprowadzenie

Temat rozważań autora koncentruje się wokół idei piękna miasta rozwijanej przez profesora Wojciecha Kosińskiego w naukowych poszukiwaniach.

Jego oryginalne spojrzenie na zagadnienie zaprezentowane zostało w dziele *Miasto i piękno miasta*. Autor dowodzi w nim tezy, że owo piękno jest wypadkową swoistych składowych, które w szczególny sposób uwypuklają charakterystyczne uwarunkowania powodujące „zaistnienie [...] pozytywnych przeżyć estetycznych, czyli odczuć piękna wyphywających zarówno z geometrii, jak również z wywołania przez przestrzeń miejską pozytywnej atmosfery życia publicznego, ale także dające przeświadczenie udziału w kulturze”².

Powyższa fraza pozwala wydzielić dwie szczególnie istotne dla Autora perspektywy. Pierwsza nakreślona jest z punktu widzenia badacza – architekta i odnosi się do form przestrzennych, z natury rzeczy leżących w zakresie zainteresowania badawczego dziedziny jaką jest architektura, i z oczywistych względów daje się analizować z perspektywy estetycznej. W tym ujęciu niezwykle inspirująca i oryginalna jest także struktura przywołanej pracy, w której Autor bada miasta historyczne i współczesne przechodząc poprzez trzy zasadnicze skale. Poczynając od najszerzego ujęcia – krajobrazu – rozumianego jako naturalne aspekty położenia geograficznego, ukształtowania terenu, czynniki przyrodnicze wewnątrz i zewnątrz zespołów miejskich oraz ich powiązania, poprzez skalę urbanistyczną – piękno miasta wynikające z narysu urbanistycznego, postaciowego obrysu i całościowego ujęcia sylwet i panoram miejskich, nakładanych oczywiście na część krajobrazową, ale także w drobniejszej skali struktur urbanistycznych rozumianych jako place, ulice, skwery, nabrzeża, parki itp., aż do skali poszczególnych obiektów architektonicznych – piękna wynikającego z uformowania i kompozycji zespołów, budynków i detali tworzących architektoniczną artykulację tkanki zbudowanej³. Jednak w badaniach Profesora bardzo wyraźnie odczuwalne jest także zwrócenie się w kierunku perspektywy etycznej wyrażonej w drugiej części cytowanego wyżej zdania. Każę nam ono poszukiwać „pozytywnej atmosfery życia publicznego”, które także powoduje „pozytywne przeżycia estetyczne”. Tym samym Wojciech Kosiński zwraca uwagę na rodzaj szczególnego sprzężenia między zagadnieniami estetycznymi i etycznymi. Tezy te dogłębniej dowodzone są w cyklu artykułów pod wspólnym i jednocześnie znaczącym tytułem *Dobro i piękno – miejsca przyjazne człowiekowi...* (z dopiskami dookreślającymi zakresy czasowe dla poszczególnych części)⁴. Wartością tych prac jest koncepcja definiowania wartości piękna w odniesieniu do przestrzeni miejskich,

² W. Kosiński, *Miasto i piękno miasta*, Kraków 2011, s. 9, *passim*.

³ M. Zieliński, P. Kowalski, *W stronę piękna architektury, urbanistyki i krajobrazu miasta – wprowadzenie do problematyki tomu*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Oddział w Krakowie” 2019, t. 47, s. 7–15.

⁴ W. Kosiński, *Dobro i piękno – miejsca przyjazne człowiekowi w miastach przed-modernistycznych. Idee, projekty, realizacje*, „przestrzeń i FORMa” 2012, nr 18, s. 7–47, także: *idem*, *Dobro i piękno – miejsca przyjazne człowiekowi w miastach modernistycznych. Idee, projekty, realizacje*, „przestrzeń i FORMa” 2013, nr 19, s. 7–38; *idem*, *Dobro i piękno – miejsca przyjazne człowiekowi w miastach modernizmu po 1945. Idee, projekty, realizacje*, „przestrzeń i FORMa” 2013, nr 20, s. 35–94.

wraz z wartością dobra jako specyficznej dualnej wartości świadczącej o atrakcyjności wizualnej i funkcjonalności przestrzeni.

Opisywane w chronologicznej kolejności atrakcyjne i przyjazne dla człowieka miejsca w miastach urastają do roli indikatorów/wskaźników wartości miejskiej przestrzeni w ogóle⁵. Na tak zarysowanym tle idea piękna miasta istotnie przybliży się do antycznego, szczególnie greckiego pojmowania dobra i piękna zawartego w terminie *kalokagatii* (jednocześnie i dobro i piękno).

Stosownie do platońskiej koncepcji piękna na hierarchicznym dole znajduje się piękno estetyczne, a na wyższym poziomie umiejscawia Platon piękno etyczne, wymagające moralnego, prawnego działania. Najwyżej w tej hierarchii jest idea piękna absolutnego, ale niedostępnego ziemskim, fizycznym poznaniem⁶. Jeżeli uznamy, że koncepcja platońska nie straciła nic na swojej aktualności, to najwyższy poziom jest z naszej pozycji nieosiągalny. Ale już zarówno piękno estetyczne, jak i piękno etyczne, a może właśnie to ich swoiste współwystępowanie, badane przez Wojciecha Kosińskiego, jest w zasięgu nie tylko naszej percepcji, ale także w orbicie naszych możliwości. Wydaje się także zasadne, by jego poszukiwanie i próba implementacji w tworcach architektonicznych i urbanistycznych wyznaczały wysoki standard aktywności projektowej składającej się ostatecznie na kulturę, którą współtworzymy.

Z literatury przedmiotu warto przywołać pracę Krzysztofa Lenartowicza, który uważa, że w korelacji piękna i dobra w architekturze stereotyp „Piękno jest Dobrem” nie zawsze należy uznać za tezę prawdziwą. Niestety zdarza się, i to wcale nie tak rzadko, że sama w sobie piękna rzecz okazuje się lichotą funkcjonalną, a w odniesieniu do architektury samo bycie piękną nie wystarcza. Chodzi bowiem o relacje owej rzeczy architektonicznej z otoczeniem (przyrodniczym lub kulturowym), a więc etykę architektury⁷. Roger Scruton pokazuje piękno architektury londyńskiej katedry Św. Pawła autorstwa Christophera Wrena, zniweczone przez niedorównujące jej, chaotyczne otoczenie londyńskiego City i relację tę nazywa „arogancją otoczenia”⁸. Jak wiele podobnie aroganckich lub, używając nomenklatury Krzysztofa Lenartowicza, niestosownych relacji doświadczamy w naszym otoczeniu? Mimo iż katalog takich sytuacji wydaje się być nieskończony, to zgodnie z założeniem idei piękna miasta profesora Kosińskiego pomimo istnienia niezdrowej relacji: piękna pojedyncza architektura – niepiękne otoczenie, lub w odwróconej proporcji piękne otoczenie – niepiękna rzecz architektoniczna przestrzeń taka może z powodzeniem funkcjonować jako dobra i piękna czyli dostarczająca „pozytywnej atmosfery życia publicznego”. Nie należy traktować tego podejścia jako usprawiedliwienia dla urbanistycznych ułomności lub architektonicznych dysonansów, ale raczej jako próbę przybliżenia się do zdefiniowania, a następnie

⁵ *Ibidem*.

⁶ J. Zimmermann, *Piękno*, [w:] *Filozofia. Podstawowe pytania*, red. E. Martens, H. Schnädelbach, Warszawa 1995, s. 358.

⁷ K. Lenartowicz, *O etykę architektury*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Oddział w Krakowie” 2020, t. 48, s. 3–33.

⁸ R. Scruton, *Piękno. Krótkie wprowadzenie*, tłum. S. Krawczyk, Łódź 2018, s. 22.

zastosowania zasad kształtowania miast pięknych i dobrych w aktualnych warunkach społeczno-ekonomiczno-gospodarczych.

Cele, zakres i metoda pracy

Celem pracy jest analiza wartości miejskiej przestrzeni w odniesieniu do przestrzennych i kulturowo-społecznych potrzeb. W zakresie przestrzennym praca ograniczona jest do terytorium barcelońskiej dzielnicy El Raval, od lat 70. XX wieku poddawanej interesującym przekształceniom nacelowanym na jej odnowę oraz ożywienie.

Praca zbudowana jest na zasadzie studium przypadku, w którym przy opisie specyfiki krajobrazu dzielnicy skupiono się zwłaszcza na elementach mających wyjątkowy wpływ na wykształcenie cech „pięknego miasta” w rozumieniu przestrzeni zarówno dobrej, jak i pięknej (użytecznej/funkcjonalnej oraz atrakcyjnej estetycznie). Elementy te, stanowiąc „indykatory” pięknej i dobrej przestrzeni, mogą służyć w przyszłości jako materiał do naukowych uogólnień oraz projektowych wytycznych przy próbach zdefiniowania przymiotów miast lub przestrzeni miast „pięknych i dobrych”, a używając coraz popularniejszych określeń „miast przyjaznych”, „dobrze nastrojonych”, „miast szczęśliwych” lub „miast życzliwych”⁹.

Studium przypadku El Raval w Barcelonie – odnowa dzielnicy

Wybór tego przykładu jest ukłonem w stronę profesora Wojciecha Kosińskiego, który cytując Donalda Olsena tak opisał stolicę Katalonii:

Innego przykładu potwierdzającego obiegową opinię głoszącą, iż „Miasto jest, być może, najpiękniejszym wytworem człowieka”¹⁰, dostarcza Barcelona. To pretendentka – zdaniem wielu osób – do statusu najpiękniejszego i najbardziej przyjaznego, a zarazem wyjątkowo atrakcyjnego miasta świata [...]”¹¹.

Znajdująca się w centralnej części Barcelony dzielnica uznana została za jeden z niewielu przykładów skutecznej rewitalizacji zdegradowanego historycznego dystryktu, gdzie udało się ożywić życie społeczne i odnowić fizyczne aspekty miejskiej przestrzeni przy jednoczesnym zachowaniu gentryfikacji na poziomie niezagrażającym tożsamości lokalnej społeczności¹². Jest to ciekawe, tym bardziej, że podczas realizacji programów rewitalizacyjnych przeprowadzano zakrojone na szeroką skalę przekształcenia struktury urbanistycznej, w tym wyburzenia zdegradowanych fragmentów zabudowy (jak

⁹ Określenia z tytułów opracowań książkowych z ostatnich lat, które korzystając z innych metod i dróg starają się dotrzeć do podobnych wartości, jakimi być może powinno cechować się miasto piękne i dobre. Rozwinięcie tej myśli w dalszej części pracy.

¹⁰ D.J. Olsen, *The City as a Work of Art. London, Paris, Vienna*, London–New Heaven 1986, s. 342, *passim*.

¹¹ W. Kosiński, *Dobro i piękno*, *op. cit.*, nr 20, s. 71.

¹² A. Maciejewska, E. Jarecka-Bidzińska, *Selected New Public Spaces in Revitalisation of El Raval in Barcelona*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” 2018, nr 61 (4), s. 37–48.

w przypadku terenu pod nową przestrzeń publiczną Rambla del Raval)¹³, oraz wprowadzono nowe obiekty architektoniczne o często współczesnych i awangardowych formach. Można więc uznać, że działania te miały charakter celowanej gentryfikacji jako narzędzia odnowy dzielnicy.

El Raval jest gęsto zaludnionym fragmentem miasta wchodzącym w skład Starego Miasta (Cuitat Vella). Funkcjonalnie dzielnica ta miała charakter przemysłowy, związany z branżami tekstylnymi, garbarskimi, a także z obsługą funkcji portowych, dla których w samym centrum (Barri Gòtic), z uwagi na ich uciążliwość, nie było miejsca. Zarówno gdy usługi te działały, jak i po ich wygaśnięciu, przestrzeń była zaliczana do zdegradowanych i zamieszkałych raczej przez ludność napływową o sporej różnorodności kulturowej. Pomimo negatywnych cech przestrzeni poprzemysłowej i opinii miejsca niebezpiecznego i zaniedbanego, obszar ten charakteryzował się określoną tożsamością. Składała się na nią z jednej strony struktura przestrzeni miejskiej o skali i charakterze historycznych, wąskich, organicznie kształtowanych uliczek, a z drugiej – struktura społeczna utworzona z bogatej mieszanki nacji i kultur wraz poprzemysłowym dziedzictwem. To właśnie ten potencjał został wykorzystany w procesie odnowy całej dzielnicy. W ramach realizacji kilku niezależnych, ale komplementarnych programów naprawczych (wprowadzanych w różnych okresach od połowy lat 70. ubiegłego stulecia) doprowadzono do uzyskania aktualnego kształtu dzielnicy, atrakcyjnej zarówno dla mieszkańców, jak i turystów¹⁴, a także zyskującej status i opinię dzielnicy kultury i sztuki. Pośród narzędzi naprawy tej przestrzeni znalazły się m.in.:

- wykorzystanie zabytkowych obiektów historycznych i ich adaptacja do funkcji obiektów kultury lub aktywizacji społecznej, np. dawny klasztor przekształcony na centrum kultury, galerię i bibliotekę (MACBA Study Centre), galeria sztuki współczesnej w dawnej kaplicy (La Capella), centrum współczesnej kultury miejskiej w zabytkowych kamienicach (Centre de Cultura Contemporània de Barcelona) itp.,
- budowa nowych (nawet nowoczesnych) obiektów o wysokiej klasy architekturze jako uzupełnienie istniejącej tkanki urbanistycznej, ale także wzmocnienie funkcjonalne, np. Muzeum Sztuki Współczesnej (MACBA), Uniwersytecka Biblioteka Wydziału Komunikacji itp.,
- tworzenie atrakcyjnych i przyjaznych dla mieszkańców oraz wszystkich odwiedzających przestrzeni publicznych zintegrowanych ze sobą, ale przede wszystkim z nowymi i adaptowanymi do nowych społecznych funkcji budynkami,
- silne i powszechne zaangażowanie lokalnych społeczności w proces programowania przyszłych funkcji poprzez zadania partycypacyjne,
- równoważenie wzrostu cen nieruchomości i czynszów poprzez wprowadzanie preferencyjnych stawek najmu w celu zatrzymania lokalnej społeczności i utrzymania mieszkańców o różnych poziomach zamożności¹⁵.

¹³ Geographyfieldwork.com, 2020, *El Raval, Barcelona: Urban Regeneration*, <https://geographyfieldwork.com/ElRaval> [dostęp: 16.02.2021].

¹⁴ J. Busquets, *Barcelona: The Urban Evolution of a Compact City*, Harvard 2014, s. 362–370.

¹⁵ E. Jarecka-Bidzińska, *Rozwój urbanistyczny i zachowanie tożsamości miejsca jako efekt skutecznej rewitalizacji dzielnicy El Raval w Barcelonie*, „przestrzeń i FORMa” 2020, nr 43, s. 163–178.

Przykładem działania naprawczego przy użyciu kombinowanego mechanizmu (przestrzeń publiczna, nowa architektura i adaptacja zabytków do funkcji kulturalno-społecznych) jest plac Aniołów (Plaça dels Angeles), będący zwornikiem między adaptowanym na cele kulturalno-wystawiennicze i bibliotekę historycznym budynkiem poklasztornym, a zbudowanym wg projektu Richarda Meiera Muzeum Sztuki Współczesnej. Plac ma charakter otwartej utwardzonej przestrzeni i pozbawiony jest zieleni. Pełni funkcje „zewnątrznej sali” dla obiektów sąsiadujących. Jest też jednym z ulubionych miejsc młodzieży uprawiającej skateboarding¹⁶, co w kontekście poszukiwania różnorodności w życiu miejskim, należy ocenić pozytywnie. Tu także spotykają się ludzie, szczególnie młodzi, tworząc miejskie życie i dodając mu kolorytu. Plac ten połączony jest z kolejnym placem (Plaça de Joan Coromines) o bardziej rekreacyjnym charakterze, ukrytym w cieniu wysokich drzew, a ten powiązany jest z jeszcze innym – Plaça de Terenci Moix, przeznaczonym dla aktywności fizycznych, nawet takich jak gry zespołowe. Ciekawym, i jak dotąd rzadko spotykanym, zwłaszcza w Polsce, rozwiązaniem jest zorganizowanie na tym placu boiska sportowego, które nie koliduje z funkcjami typowymi dla centralnych części miasta, a wręcz przeciwnie, uatrakcyjnia jego przestrzeń, nie wspominając już o udostępnieniu możliwości realizacji podstawowych potrzeb mieszkańców.

Zestaw tych oraz kolejnych placów i skwerów oraz łączących ich ulic tworzy spójną sieć przestrzeni publicznych, dzięki czemu poruszanie się po mieście jest atrakcyjne (ciągła zmienność wnętrza miejskich)¹⁷ i wygodne. Istotnym elementem w tej sieci jest niewątpliwie otwarta w 2000 roku Rambla del Raval. Kontynuując tradycję tak charakterystycznych dla Barcelony miejskich przestrzeni publicznych w postaci szerokiej alei spacerowej nazywanych *Las ramblas*, utworzono tu także kolejną „ramblę”, która słynie z brązowej rzeźby ulicznej w postaci słusznego rozmiarów sympatycznego kota dłuta Fernando Botero. Przestrzeń ta mierzy ok. 60 m szerokości i 320 m długości, a „odzyskana” została jako przestrzeń otwarta (a konkretnie uzyskana na nowo) dzięki wyburzeniu dawnych zdegradowanych zabudowań o gęstej strukturze, w której skupiały się negatywne i społecznie uciążliwe zjawiska, takie jak przestępczość (w tym handel narkotykami, prostytutka itd.).

Istotnym uzupełnieniem, również silnie związanym z tradycją miasta, jest plac targowy¹⁸ Mercat de la Boqueria, w którym można znaleźć różne, nie tylko lokalne specjały. Nie można w tym miejscu pominąć znaczącej roli i jakości placów targowych w Barcelonie w ogóle. To jedno z najważniejszych generatorów ruchu (miejsc docelowych)

¹⁶ Sporty wykorzystujące wrotki, tyżworolki, deskorolki, a ostatnimi czasy także hulajnogi.

¹⁷ Warto odnieść się w tym miejscu do klasycznych już badań Gordona Cullena, który dowodził atrakcyjności wizualnej wynikającej z różnorodności sekwencji wnętrza miejskich i widoków w krajobrazie miejskim; *idem, Obraz Miasta wydanie skrócone*, tłum. E. Kipta, J.T. Lipski, Lublin 2011, *passim*, lub opracowanej przez Kazimierza Wejcherta „krzywej wrażeń” obrazującej stopień pozytywnego odbioru środowiska zbudowanego w zależności od różnorodności elementów składowych tegoż środowiska, zob. *idem, Przestrzeń wokół nas*, Katowice 1993, s. 18–21.

¹⁸ Place targowe stanowią tradycyjną formę handlu w Barcelonie, także dziś są popularnymi atrakcjami turystycznymi.

codziennych podróży zarówno mieszkańców, jak i turystów. Dodatkowo obiekty te są niezwykle interesujące jako przykłady współczesnej architektury¹⁹.

O atrakcyjności El Raval jako miejsca dobrego do życia, prowadzenia działalności gospodarczej, ale także do odwiedzenia w celach turystyczno-krajoznawczych świadczą dane statystyczne, które wyraźnie wskazują przewagę El Raval nad innymi częściami starego miasta, takimi jak Barri Gòtic lub Barcelonetta²⁰. Statystyki potwierdzone są także przez renomę, którą zyskała dzielnica w zbiorowej świadomości. Tak mieszkańcy, turyści, jak i przedsiębiorcy oraz instytucje wybierają tę przestrzeń jako atrakcyjną destinację.

Dyskusja

Zagadnienie związków estetyki i funkcjonalności miast jest aktualnie eksploatowane nie tylko w kręgach czysto naukowych. Problematyka ta interesuje również gremia aktywistów miejskich, socjologów, architektów i urbanistów praktyków, a także – co ciekawe – deweloperów. O ile dbałość o dobrą i piękną przestrzeń wyrażana przez te pierwsze grupy nie powinna dziwić, wszak ich działalność już w przeszłości nie pozostawała bez wpływu na przestrzeń, a czasem wręcz dokonywała trwałych przemian w społecznej świadomości jak i rzeczywistej przestrzeni – casus Jane Jacobs²¹ – to już skojarzenia jakie wywołuje słowo „deweloper” są raczej odległe od troski o powyższe wartości. Tym niemniej to właśnie deweloperzy budują miasta i przekształcają ich przestrzenie. W sytuacji kryzysu planistycznego ich moc sprawcza w tym zakresie jest przeogromna. Okazuje się jednak, że wartość pięknego i dobrego miasta może konkurować z wartością monetarną powierzchni usługowo-mieszkaniowej. Jonathan F.P. Rose będąc deweloperem na rynku amerykańskim doszedł do wniosku, że miasta nie powinny być tylko zbudowane (zabudowane), ale że ta zabudowa powinna być spójna, odpowiedzialna i dostosowana do wyzwań ekologii, i że powinna tworzyć przestrzeń wspomagającą budowanie wspólnoty²². Refleksja ta zawarta w książce pod znamienym tytułem *Dobrze nastrojone miasto* być może jest zwiastunem pewnego zwrotu w myśleniu kręgów developerskich w obliczu wyczerpującej się (oby) formuły priorytetu PUM (powierzchni usługowo-mieszkaniowej). Z drugiej strony David Sim na przykładzie szwedzkiego osiedla Bo01, a także wielu innych, pokazuje, że inteligentne i umiejętne zarządzanie przestrzenią pozwala na owocną współpracę lokalnej społeczności i współczesnych budowniczych miast²³. Prawdę mówiąc uwagi Sima zawarte w książce pod znów znaczącym tytułem: *Miasto życzliwe. Jak kształtować miasto z troską o wszystkich* zasługują na głębszą analizę i w wielu miejscach bliskie są przedmiotowej idei

¹⁹ E. Węclawowicz-Gyurkovich, *Odrestaurowane i nowe hale targowe w miastach europejskich*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Oddział w Krakowie” 2019, t. 47, s. 51–62.

²⁰ E. Jarecka-Bidzińska, *op. cit.*

²¹ J. Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, New York 1992, *passim*.

²² J.F.P. Rose, *Dobrze nastrojone miasto*, tłum. D. Żukowski, Kraków 2019, *passim*.

²³ D. Sim, *Miasto życzliwe. Jak kształtować miasto z troską o wszystkich*, tłum. K. Dec, W. Mincer, Kraków 2020, *passim*.

„piękna miasta”. Podobnie zresztą jak uwagi Charlesa Montgomery’ego w *Mieście szczęśliwym*²⁴, Mikaela Colville-Andersona w *Być jak Kopenhaga*²⁵ i w analogicznych opracowaniach wskazują na elementy budujące, wzmacniające i wspomagające zaistnienie tych „szczególnych jakości”, a więc wartości tworzących przestrzenie miast „pięknych i dobrych”, a używając coraz popularniejszych współcześnie określeń – „miast przyjaznych”, „dobrze nastrojonych”, „miast szczęśliwych”, „miast życzliwych”.

Coraz bogatsza literatura przedmiotu w tym zakresie, której niewielką reprezentację przedstawiono w niniejszej pracy, adresowana przede wszystkim do decydentów, polityków, ale także deweloperów i projektantów, i co najistotniejsze do „zwykłych” obywateli, napawa pewnym optymizmem. Czytelnicy ci stają się bowiem bardziej świadomymi mieszkańcami, a także bardziej wymagającymi klientami, których być może już, a z pewnością w niedługiej przyszłości nie będzie zadawała jedynie miejsce do mieszkania; wybierać będą oni miejsca do mieszkania charakteryzujące się postulowanymi przez przywołanych autorów wartościami. Dlatego też kręgi deweloperskie nie mogą pozostawać obojętne wobec postulatu kształtowania miast „dla ludzi”.

Profesor Wojciech Kosiński, którego aktywność naukowa stała się inspiracją przedstawianych tu refleksji, świadomy możliwości oddziaływania literatury, chętnie propagował działalność publikacyjną i piętnował zapóźnienia (często wielodziesięcioletnie) w zakresie przekładania na język rodzimy kluczowych wydawnictw badających i promujących miasta i przestrzenie, w których materializują się wartości dobra i piękna²⁶.

Miasto dobre i piękne jest „miastem wartości”. Zbigniew Zuziak, autor koncepcji, *Miasta Wartości 21* – swoistego kulturowego konceptu dla konstrukcji urbanistycznej miast w XXI wieku – wyszczególnia dziesięć wartości uznawanych za najważniejsze jako priorytety miasta w kolejnych etapach rozwoju urbanistyki współczesnej. Według nich

[...] miasto ma być: 1) bezpieczne, 2) zdrowe, 3) piękne, 4) funkcjonalne, 5) zintegrowane (pod względem społecznym i „konstrukcyjnym”), 6) zrównoważone, 7) inteligentne, 8) sprawiedliwe, 9) wspólne, czyli rządzone z respektem wobec zasady wspólnego dobra, 10) zindywidualizowane, czyli rozwijające i chroniące wartości, które budują jego tożsamość²⁷.

Podsumowanie i wnioski

Wracając do opisanego tu studium przypadku, wszystkie z powyżej wymienionych cech miasta wartości materializują się w omówionym przykładzie barcelońskiej El Raval. Jest to dzielnica, w której znacząco podniesiono poziom bezpieczeństwa w zakresie zagrożeń wewnętrznych w stosunku do stanu sprzed wprowadzenia programów naprawczych. Choć nie wolno zapomnieć o nowych zagrożeniach, szczególnie współczesnych jak

²⁴ Ch. Montgomery, *Miasto szczęśliwe, jak zmieniać nasze życie, zmieniając nasze miasta*, tłum. T. Teszner, Kraków 2015, *passim*.

²⁵ M. Colville-Anderson, *Być jak Kopenhaga. Duński przepis na miasto szczęśliwe*, tłum. W. Mincer, Kraków 2019, *passim*.

²⁶ W. Kosiński, *Miasto i piękno miasta...*, *op. cit.*, s. 11.

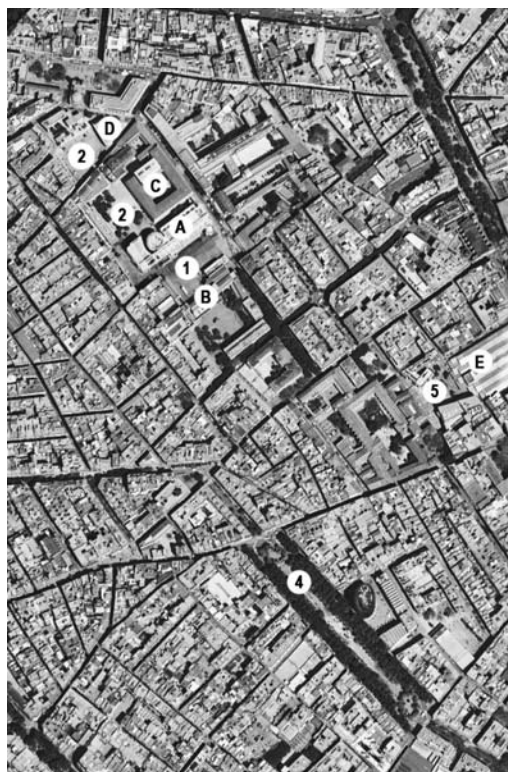
²⁷ Z. Zuziak, *Wstęp do nowej filozofii urbanistyki*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Oddział w Krakowie”, 2020, t. 48, s. 192.

np. terroryzm, oraz coraz to pojawiających się doniesieniach o problemach wynikających z sytuacji pandemicznej. Poprzez podniesienie poziomu życia i jakości przestrzeni miejskiej dzielnica stała się także zdrowsza i piękniejsza. Jest dobrze zintegrowana infrastrukturalnie i społecznie z pozostałymi częściami miasta, a dzięki zbalansowaniu działań dąży do równowagi funkcjonalnej, społecznej, a nawet ekologicznej, co nie jest łatwe w historycznych, gęsto zabudowanych przestrzeniach obwarowanych obostrzeniami konserwatorskimi, szczególnie w kontekście wprowadzania tam powierzchni biologicznie czynnej i szeroko rozumianej zieleni. W sensie inwestowania w rozwój w kierunku nauki i kultury El Raval jest inteligentna. Materializuje się tu także wartość sprawiedliwości, szczególnie w podejściu do balansu pomiędzy rewitalizacją a gentryfikacją, który nie wyklucza. El Raval ma też charakter wspólnej przestrzeni, co jest wynikiem ze wzmiankowanej wyżej dbałości o różnorodność społeczną, ale także bogactwa i różnorodności przestrzeni publicznej – wyrazu a zarazem spoiwa życia wspólnotowo-społecznego.

W reszcie jest to przestrzeń o czytelnej i rozpoznawalnej indywidualnej tożsamości.

Interpretacja idei „pięknego miasta” na przykładzie dzielnicy El Raval pokazuje nam przestrzeń miejską być może niepozbawioną wad, ale ostatecznie i piękną, i dobrą. Atrakcyjną estetycznie, ale i funkcjonalnie. Przestrzeń wyposażoną w szczególne jakości, dzięki którym materializują się wartości pozwalające na doświadczanie przeżyć estetycznych i etycznych.

Obyśmy odnajdowali je w innych, jak najliczniejszych przykładach.

1. Plaça dels Angeles
2. Plaça de Joan Coromines
3. Plaça de Terenci Moix
4. Rambla del Raval
5. Placa de Sant Josep (plac przed placem zadaszonym targowym)

- A. Muzeum sztuki współczesnej (MACBA)
- B. Centrum Studiów i Dokumentacji MACBA
- C. Centre des Cultura Contemporana Barcelona CCCB
- D. Uniwersytecka Biblioteka Wydziału Komunikacji
- E. Plac targowy (zadaszony) – Mercat de la Boqueria

Il.1 Fragment widoku satelitarnego El Raval ze wskazanymi istotnymi obiektami o znaczeniu miastotwórczym. Opracowanie autora na podstawie mapy satelitarnej Googlemaps [dostęp: 15.03.2021].

Il. 2. Charakterystyczny krajobraz miejskich uliczek El Raval. Ludzka skala przestrzeni. Mieszkalne kamienice z lokalami usługowymi w partarach. Ruch pieszy, 2017 r.; fot. autor

Il. 3, 4. Plac Aniołów otoczony obiektami o funkcjach kulturalnych stanowi naturalne poszerzenie ich przestrzeni i jest miejscem interakcji: mieszkańcy–turyści–sztuka–zabawa itd., 2017 r.; fot. autor

Il. 5. Zabytkowy budynek dawnego klasztoru przekształcony na centrum kultury, galerię i bibliotekę (MACBA Study Centre). Tworzy jedną z pierzei Placu Aniołów, 2017 r.; fot. autor

Il. 6. Muzeum Sztuki Współczesnej, proj. Richard Meier. Przykład wprowadzenia do zabytkowego centrum zarówno nowej funkcji, jak i formy architektonicznej. Wraz z dawnym klasztorem na ilustracji obok stanowią ściany ważnego społecznie i kulturowo placu, 2017 r.; fot. autor

Il. 7. Plaça de Joan Coromines to kolejny z zespołu placów miejskich tworzących spójną, zróżnicowaną i atrakcyjną przestrzeń publiczną. Znajduje się na tyłach Muzeum Sztuki Współczesnej a jednocześnie przed wejściem do innej ważnej instytucji kulturalnej i kulturotwórczej – Centrum Kultury Współczesnej (Centre de Cultura Contemporània de Barcelona), zlokalizowanej w poddanych modernizacji zabytkowych budynkach, 2017 r.; fot. autor

Il. 8. Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Dodana do zabytkowych kamienic szklana elewacja, za którą pomieszczono foyer i komunikację pionową. Odchylenie ściany od pionu daje znakomity efekt w postaci lustrzanego odbicia i możliwości kontaktu wzrokowego z portem. Przykład na wzmacnianie tożsamości poprzez architekturę, 2017 r.; fot. autor

Il. 9. Plaça de Terenci Moix to przykład kompletności funkcjonalnej w przestrzeni publicznej. Plac ten, mimo iż zlokalizowany jest w ścisłym centrum miasta, poza typowymi urządzeniami dla takich miejsc, mieści w swej nawierzchni boisko sportowe oraz ścianę do wykorzystania przez młodzież jako miejsce artystycznej ekspresji. Nową ścianą wnętrza jest nowoczesna, przeszklona elewacja biblioteki uniwersyteckiej, 2017 r.; fot. autor

Il. 10. Jedną z pierzei placu tworzy nowy budynek biblioteki uniwersyteckiej. Kolejny przykład na zgodną koegzystencję nowoczesnej architektury w zabytkowym środowisku. Skojarzenie funkcji placu miejskiego, miejsca dla aktywności fizycznej oraz biblioteki jest znakomitym zabiegiem dla ożywiania życia społecznego w mieście. Przestrzeń ta jest areną przecinania się codziennych ścieżek różnych grup użytkowników i wytwarzania się interakcji będących esencją życia miejskiego, 2017 r.; fot. autor

Il. 11. Rambla del Raval – nowa aleja spacerowa i wyraźny sygnał przywiązania do lokalnej tradycji komponowania przestrzeni publicznych w ten sposób. Ta skryta w cieniu palm przestrzeń publiczna jest często wykorzystywana do organizacji lokalnych targów, festiwali kulinarnych itp., 2017 r.; fot. autor

Il. 12. *Kot z Raval (El Gato de Botero)*. Rzeźba z brązu autorstwa Fernando Botero przedstawiająca sympatycznego lekko opasłego kota, stała się popularnym miejscem odwiedzin przez turystów. Dla mieszkańców to ważny punkt orientacyjny w mieście. Ta uliczna rzeźba pełni rolę wyróżnika miejsca i określa jego tożsamość, 2017 r.; fot. autor

Bibliografia

- Busquets J., *Barcelona: The Urban Evolution of a Compact City*, Harvard 2014.
- Colville-Anderson M., *Być jak Kopenhaga. Duński przepis na miasto szczęśliwe*, tłum. W. Mincer, Kraków 2019.
- Cullen G., *Obraz Miasta wydanie skrócone*, tłum. E. Kipta, J.T. Lipski, Lublin 2011.
- Geographyfieldwork.com, 2020, *El Raval, Barcelona: Urban Regeneration*, <https://geographyfieldwork.com/ElRaval> [dostęp: 16.02.2021].
- Jacobs J., *The Death and Life of Great American Cities*, New York 1992.
- Jarecka-Bidzińska E., *Rozwój urbanistyczny i zachowanie tożsamości miejsca jako efekt skutecznej rewitalizacji dzielnicy El Raval w Barcelonie*, „przestrzeń i FORMa” 2020, nr 43, s. 163–178.
- Kosiński W., *Dobro i piękno – miejsca przyjazne człowiekowi w miastach modernistycznych. Idee, projekty, realizacje*, „przestrzeń i FORMa” 2013, nr 19, s. 7–38.
- Kosiński W., *Dobro i piękno – miejsca przyjazne człowiekowi w miastach modernizmu po 1945. Idee, projekty, realizacje*, „przestrzeń i FORMa” 2013, nr 20, s. 35–94.
- Kosiński W., *Dobro i piękno – miejsca przyjazne człowiekowi w miastach przed-modernistycznych. Idee, projekty, realizacje*, „przestrzeń i FORMa” 2012, nr 18, s. 7–47.
- Kosiński W., *Miasto i piękno miasta*, Kraków 2011.
- Kosiński W., *Wstęp do wydania polskiego, [w:] Jak przetworzyć Miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*, Kraków 2009, s. 9–14.
- Lenartowicz K., *O etykę architektury*, „TeKa Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Oddział w Krakowie” 2020, t. 48, s. 3–33.
- Maciejewska A., Jarecka-Bidzińska E., *Selected New Public Spaces in Revitalisation of El Raval in Barcelona*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” 2018, nr 61 (4), s. 37–48.
- Montgomery Ch., *Miasto szczęśliwe, jak zmieniać nasze życie, zmieniając nasze miasta*, tłum. T. Teszner, Kraków 2015.
- Olsen D.J., *The City as a Work of Art. London, Paris, Vienna*, London–New Heaven 1986.

- Rose J.F.P., *Dobrze nastrojone miasto*, tłum. D. Żukowski, Kraków 2019.
- Scruton R., *Piękno. Krótkie wprowadzenie*, tłum. S. Krawczyk, Łódź 2018.
- Sim D., *Miasto życzliwe. Jak kształtować miasto z troską o wszystkich*, tłum. K. Dec, W. Mincer, Kraków 2020.
- Wejchert K., *Przestrzeń wokół nas*, Katowice 1993.
- Węclawowicz-Gyurkovich E., *Odrestaurowane i nowe hale targowe w miastach europejskich*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Oddział w Krakowie” 2019, t. 47, s. 51–62.
- Zieliński M., Kowalski P., *W stronę piękna architektury, urbanistyki i krajobrazu miasta – wprowadzenie do problematyki tomu*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Oddział w Krakowie” 2019, t. 47, s. VII–XV.
- Zimmermann J., *Piękno*, [w:] *Filozofia. Podstawowe pytania*, red. E. Martens, H. Schnädelbach, tłum. K. Krzemieniowa, Warszawa 1995.
- Zuziak Z., *Wstęp do nowej filozofii urbanistyki*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Oddział w Krakowie” 2020, t. 48, s. 181–206.

